

Arkitektur - och designcentrum

Det Hållbara Norden – Arkitektur och designpolitik i ett nordiskt perspektiv

Konferensrapport

Arkitektur- och Designcentrum 22/11 2013

Arkitektur och design stod på dagordningen när Arkitektur- och designcentrum var värd för konferensen ”Det hållbara Norden – arkitektur och designpolitik i ett nordiskt perspektiv” den 22 november 2013.

Vem ska investera i framtiden?

Vår hållbara framtid finns redan på ritbordet. Men för att bygga den i verkligheten krävs politiskt samarbete – arkitektur- och designfrågorna skär över alla politikområden.

Danskans motsvarighet till ordet ”hållbar” är ”bärkraftig”. Men hur bärkraftiga är de hus vi byggt i Norden de senaste åren – och de som finns på ritborden? Det arkitekterna skapar påverkar omgivningen under lång tid. Design – i form av exempelvis mode- och industridesign – har kortare livscyklar vilket i sin föder andra frågeställningar.

Att arkitektur och design finns med vid bordet när ett långsiktigt hållbart samhälle står på dagordningen står i alla fall som uppenbart. När de svenska arkitekturmålen nu eventuellt ska uppdateras kommer begreppet hållbarhet förhoppningsvis att finnas med, vilket det inte gör i dag.

Arkitekten Peter Hallén pratade under konferensen om framtidens hus, som ger mer tillbaka till omgivningen än vad de tar. Dit är det långt, men det nya bostads- och kontorsområdet Krokslätt utanför Göteborg siktar mot framtiden. Byggnadernas klimatpåverkan blir nära noll, tack vare investeringar i värmelagring samt smarta klimatzoner mellan ute och inne. Dyrare? Ja, inte alltid – men i detta fall. Och den här gången är det bland andra Delegationen för Hållbara städer som betalar mellanskillnaden mellan gårdagens teknik och framtidens. Men vem ska investera i nästa Krokslätt?

Tekniken vi behöver finns redan i stor utsträckning. I alla fall som designkoncept och forskningsprojekt. ”Vi har alla data på hårddisken”, som Mats Brodén, vd för the Material Gap, uttrycker det. Arkitekter och designers har en roll i att aktivera dessa data så de inte stannar på hårddisken. Men i väntan på framtiden bygger vi vidare på ett samhälle som tar ut betydligt mer resurser än vad planeten tål. Hur kan det nordiska samarbetet skynda på utvecklingen mot ett mindre resurskrävande samhälle?

Statens roll är att ta initiativ och visa vägen för andra aktörer, det nämnde flera olika talare under konferensen. I Norge blir det synligt. Här har till och med de olika statliga verken i dag sina egna arkitektur- och designstrategier. Det nya operahuset, som blivit ett populärt besöksmål vid vattnet i Oslo, hade aldrig blivit till om inte flera regeringar efter varandra fört en aktiv politik för att lyfta arkitekturens roll i samhällsbygget, påpekade Andreas Vaa Bermann från norska DogA.

Arkitektur- och designpolitiken skär över flera departement: Det handlar bland annat om kulturpolitik, näringslivspolitik, stadsbyggnadspolitik och miljöpolitik. Såväl Danmark som Norge har organiserat utvecklingen av sin arkitektur- och designpolitik med hänsyn till det medan det i Sverige så ligger större delen av ansvaret på Kulturdepartementet även om frågorna diskuteras inom ramen för olika interdepartementala samarbeten.

Susanne Pluntke från Boverket visade hur flera svenska myndigheter i samverkan, tillsammans med forskningsstiftelsen Formas, kan lyfta fram nya perspektiv på arkitekturfrågorna – på regeringens uppdrag. Till exempel kom det fram att kulturvetenskapliga perspektiv och kulturarvsfrågor hittills saknats i hållbarhetsdebatten.

Det hållbara samhället kräver långsiktiga lösningar. Men vem ska våga börja tillämpa den forskning som finns i riktiga projekt? Fortfarande finns en motsättning mellan arkitektur och design som konstnärlig praktik och arkitektur och design som samhällsförändrande kraft. Vilket perspektiv som ska vara tongivande beror säkert på vem man frågar. Det kan inte vara arkitekter och designers ensamma som ska formulera hur de kan bidra. I stället måste det ske i det omgivande samhället. Arkitektur och designområdet behöver politiken – men politiken behöver också arkitektur och designvärlden.

Mårten Janson 131215

”Ett centrum med samlingarna som resonansbotten”

Lena Rahoult, överintendent Arkitektur- och designcentrum

Hur veva igång den nordiska politikern så att hen intresserar sig för hållbarhet, undrar Lena Rahoult, i sin inledning till konferensen.

Till skillnad från traditionella museer som arbetar med utställningar och programpunkter har Arkitektur- och designcentrum i dag en mer drivande roll som koordinator med ett starkt fokus på samtiden och framtiden. Samlingarna finns dock kvar som resonansbotten till all deras verksamhet. Nationalmuseum har fortfarande designområdet som nationellt uppdrag, men Arkitektur- och designcentrum kommer att vara en arena för sitt ämnesområde och samarbeta med landets alla designmuseer och arkiv.

Centret har tre strategiska verksamhetsfält: Att stärka intresset för arkitektur och design för individen och samhällsutvecklingen, att vara en mötesplats för branschen, forskning och utbildning samt att följa de kulturpolitiska målen och vid behov ge förslag på åtgärder.

Den första utställningen efter namnbytet var ”Jean-Paul Gaultier”. Den blev en succé och drog helt nya besökare till sig. Debatt- och programverksamheten kommer att utvecklas och få en mer nationsövergripande prägel. Samarbets- och forskningsprojekt har initierats, bland annat med Designarkivet i Pukeberg och Linnéuniversitetet. En verksamhet kommer att startas i april 2014 kring bevarandet av digitalt originalmaterial från designer och arkitekter. Det nordiska samarbetet med arkitekturmuseerna i Finland och Norge har ett sexårigt avtal och det kommer att bli tre biennaler med starkt internationellt genomslag.

Centret bygger upp en ny kommunikationsenhet med starkare fokus på digitala kanaler. Hållbarstad.se är ett samarbetsprojekt med 40 myndigheter och kommuner samt WWF. Appar med stadsvandringar i Stockholm (ArkitekturNu/Stockholm) ska utökas till hela landet. Målet är att stärka centret som mötesplats och att göra de publika platserna mer tillgängliga. Besökare kan ta initiativ till evenemang och hörsalen ska användas i större utsträckning.

”Staten ska vara en förebild inom arkitekturen”

Joakim Stymne, statssekreterare Kulturdepartementet

De nordiska länderna har som politisk policy att staten bör vara en förebild vad gäller hög kvalitet inom arkitektur, form och design. En omgivning som är vackert och genomtänkt utformad skapar ett samhälle som är mer kreativt, konkurrenskraftigt och hållbart. För omvärlden har svensk design präglats av en demokratisk tanke, där även vardagsmöbler och föremål ska vara utförda efter denna kvalitet. Joakim Stymne menar att det är en livskvalitetsfråga. Något som berikar våra liv och som ska klara förändringar över tid. Det som produceras i dag blir ett avtryck av vår tid. Arkitektur och design är stora komplexa områden. Design förgrenar sig ständigt på nya områden. Vi lever i en tid av snabb förändring och därför är det viktigt att vi ses och kan dela med oss av idéer till varandra. Vissa frågor är mer akuta än andra – globalisering, klimatförändringar, segregation, bostadsbrist med mera.

Kulturdepartementet har påbörjat en översyn av politiken. Målet är att arkitekturens, formens och designens värden ska stärkas i hela samhället. I våras hade kulturministern och bostadsministern ett möte med centrala aktörer inom arkitektur och bostadsbyggande om den akuta bostadsbristen i storstäderna.

Nordiska exempel i Belgien

Ulrika Sundberg, svensk ambassadör i Belgien
Peter Hallén, arkitekt MFA

Inom ramen för det svenska ordförandeskapet i det Nordiska ministerrådet 2013 har den svenska Ambassaden i Bryssel arrangerat föreläsningsserier om nordisk stadsbyggnad runt om i Belgien. Belgien, som är extremt tätbefolkat, är intresserade av hur man i de nordiska länderna arbetar med urbanitet och natur. Arkitektstudenter, arkitektbyråer, stadsplanerare och myndighetspersoner har fått lyssna till exempel från Danmark (”Danish Landscape Architecture”), Norge (”Traces in our time” om turistrutter i naturen), Finland (”Wood Urban Architecture in Finland” om ett hamnområde helt byggt i trä), Island (”Contemporary

Architecture and Local Traditions in Iceland”) och Sverige (”Naturum”). Slutligen ska föreläsningarna knytas ihop i en paneldebatt i Bryssel.

Peter Hallén är med och presenterar Naturvårdsverkets projekt ”Naturum” i Leuven i december. Hallén menar att det på 1960-talet var Svenska Kyrkan som stod för den mest intressanta arkitekturen i Sverige, men att Naturvårdsverket sedan tagit över, med projektet Naturum.

Hallén hoppas att staten ska fortsätta satsa på att utveckla svensk arkitektur. Han anser att ordet ”hållbar” inte räcker till. Danskans ”bæredygtig” är en bättre beskrivning: design som skapar mer än vad den tar och som återger lika mycket som den använder. Människan och det vi bygger *är* natur.

”Vi köper tjugofyra kilo kläder om året och slänger åtta”

Birgitta Ramdell, chef Form/Design Center Malmö
Brynhildur Pálsdóttir, formgivare Island

Form/Design Center är en mötesplats för utställningar och aktör inom arkitektur och design. Birgitta Ramdell berättade om deras senaste utställning ”Shop Show” som handlar om samspelet mellan produktion och konsumtion. Idén kom till bland annat utifrån boken ”Köp dig fri” av designjournalisterna Ingrid Sommar och Susanne Helgeson. Det var en utmaning att ta sig an det komplexa ämnet och göra det begripligt för en bred allmänhet och branschen, menade Birgitta.

Hur engagerar man sina besökare? Ramdell talade om ett paradigmskifte och den ”köp och släng”-mentalitet som råder i dag. Hon kallar vår tid för ett relationssamhälle där samverkan och engagemang håller på att utvecklas inför framtiden. Ett generationsskifte där tekniken löser upp tid och rum.

Utställningen har en egen app för besökarna. Den har nio lika teman som till exempel *medvetenhet* – vad gör jag för val och varför? *transparens* ur ett produktionsperspektiv – grundvärderingar i näringslivet, *kläder* – svensk konsumtion har ökat med 60 procent under 10 år, vi köper 24 kilo om året och slänger 8 kilo. Utställningen kommer att turnera i de nordiska länderna och har fått ekonomiskt stöd från olika nordiska fonder och Malmö stad.

Brynhildur Pálsdóttir, formgivare från Island, är Iaspis-stipendiat och har deltagit som producent i ”Shop Show”. Hon berättade om ull, ett material som blivit en stor del av den isländska kulturen. Under lång tid var det den största industrin. I dag stänger många fabriker ner på grund av konkurrensen från asiatisk import.

Pálsdóttir har med sitt eget företag tillverkat ullprodukter med den isländska sagovärlden som inspiration. Pálsdóttir står också bakom projektet Designers and Farmers, ett utvecklingsprojekt där formgivare och lokala bönder möttes och tog fram unika matprodukter med utgångspunkt i Islands traditionella råvaror.

”Dags att se över målen”

Martin Sundin, enhetschef Konstarterna, Kulturdepartementet

Enheten för konstarterna tog nyligen över arkitekturfrågorna från Enheten för kulturarv. På 90-talet skedde en enorm satsning på bostadsbyggande i Sverige. 1995 lades en utredning som ledde fram till att en arbetsgrupp skrev handlingsprogrammet ”Framtidsformer” med nya mål för arkitektur- och designområdet där kvalitet och estetiska värden var formulerade i några av målen.

2004 tillsattes ”Rådet för arkitektur, form och design” för att följa upp ”Framtidsformer” och hur statliga myndigheter levde upp till målen. Deras rapport ledde bland annat till att Arkitekturmuseet fick ett vidgat uppdrag 2008. Nu ser Kulturdepartementet över formuleringarna i handlingsprogrammet och Sundin menar att man i dag givetvis hade haft med begreppet hållbarhet bland målen. Det är en av utmaningarna för politiken, tillsammans med segregationen i storstäderna och ojämlikhet vad gäller bostadsstandard.

Människan ska alltid vara utgångspunkten, även i designprocessen. Regeringen satsar i dag mycket på området ”Kulturella och kreativa näringar” där arkitektur och design ingår. Frågan är om vi behöver nya mål för arkitekturpolitiken? Hur kan vi samordna när så många aktörer är involverade?

Är det arkitekturen eller samhället som ska bli bättre?

Andreas Vaa Bermann, chef DogA (Norsk Form)

Norsk Form är arkitekturpolitisk rådgivare till Kulturdepartementet i Norge och har som uppdrag att följa upp, förmedla och bidra till utveckling av norsk arkitektur. I ett dokument som Kulturdepartementet utfärdat 2009 finns mål och strategier för arkitekturpolitiken. Prioriterade områden är bland annat miljö- och energilösningar, stadsutveckling och kvalitet, kulturarv och internationell synlighet. Utmaningar definieras som hållbarhet/klimatförändringar, kunskap/innovation, förändring/omvandling.

Att arkitektur är politik har många förstått efter att de sett vilken effekt byggandet av Operan i Oslo har gett. Både för samhället och som internationell marknadsföring. Vaa Bermann berättar att intresset för Operan till en början enbart fanns hos kultureliten och att det folkliga stödet var lågt. I dag används taket till Operan som ett populärt offentligt rum och turistattraktion – få av de miljontals besökarna har gått in i själva byggnaden.

”Status.nå” är en nordisk konferens där man arbetar fram en dokumentation om läget för norsk arkitekturpolitik. Målet är att de 13 departementen ska mötas varje halvår för att följa upp och utvärdera strategier och åtgärder. Vaa Bermann tar upp Vägverket och Banverket som imponerande exempel på arkitekturstrategier där Stortinget inte varit inblandade.

Oslo som stad har ingen arkitekturpolitik. Statens fastighetsverk anser inte att de behöver formulera någon. Vaa Bermann understryker vikten av lokal förankring i kommunerna för att komma vidare med det arkitekturpolitiska arbetet. Detta finns än så länge i Bergen och Trondheim.

Bör arkitekturpolitik vara en politik för att förbättra kvaliteten på den fysiska miljön eller en politik för att arkitektur ska erbjuda lösningar för ett hållbart samhälle? Vaa Bermann menar att den bör vara både och. Han anser också att det i dag är ett eget etablerat politiskt område. Förslag inför framtiden är att öka samarbetet mellan departementen, få in perspektivet från näringslivet, att se kvaliteter och sociala behov hos den växande urbaniseringen samt att stadsplanering kan förbättra folkhälsan.

Oslo Arkitektur Triennale 2013 hölls under hösten och temat var ”Arkitektur och drömmen om hållbarhet”.

2014 kommer stiftelsen Norsk Form att slås samman med Norsk Designråd och blir då ”Norsk Design och Arkitektur Center” DogA. Det finns ännu ingen aktiv designpolitik i Norge, men Vaa Bermann hoppas att sammanslagningen kommer att ändra på det.

”Hela regeringens arkitekturpolitik”

Jesper Dahl, Kulturstyrelsen, Danmark

Danmark använder arkitekturen för att lösa större samhällsproblem – Dahl betonar att man för en politik för arkitektur, ej för arkitekter.

Arkitekturen kan bidra till att lösa några av de utmaningar som Danmark med, och bidra till kvalitet och mervärde i de förändringar som kommer att hända på den fysiska miljön. Exempel på utmaningar är demografi (urbanisering och segregering), klimat (översvämningar, minska utsläpp), tillväxt och välbefinnande (för att finansiera välfärden) och digitalisering (engagemang och debatt). Det är hela regeringens arkitekturpolitik, därför dras alla relevanta ministrar med i arbetet.

Arkitekturpolitiken sätter människor i centrum och samlar statliga insatser. Arkitektur och hållbarhet är ett viktigt tema – att skapa en strategi för hållbar planering och metoder för att använda kulturarvet i planeringen samt att stödja förändringsprocesser i små städer.

Den nya arkitekturpolitiken ska offentliggöras våren 2014, därefter följer implementering.

”Väv in de boendes tankar”

Henrik Orrje, enhetschef Statens konstråd

”Samverkan om gestaltning av offentliga rum” är ett regeringsuppdrag som verkar för att långsiktigt stärka arkitektur, konst, kulturhistoria och medborgarinflytande vid planering och byggande av offentliga byggnader, platser och landskap. Henrik Orrje berättar att metoden kring organiserad samverkan kräver processer som tar flera år.

Tanken är att få ett helhetsperspektiv där många dimensioner räknas in – till exempel sociala värden, ekonomi, ekologi, tillväxt, kulturarv och förvaltning. Hur visualiserar man samverkan och vad kan man uppnå? Uppdraget involverar 13 projekt/platser i Sverige och består av helt olika miljöer.

Kiruna kommun har lyft in konstnärlig gestaltning i ett tidigt skede av planeringen av en ny stadspark på gränsen till gruvan. Resultatet kommer att bli en stadspark som under decenniernas gång förändras allteftersom gränsen mellan staden och gruvan flyttas.

I bostadsområdet Kvarngärdet i Uppsala anlätades en konstnär för gestaltningen av belysningen. Belysningen ska förmedla trygghet och konstnärliga värden och vara ekonomiskt och miljömässigt hållbar.

Sundbybergs stad väntas växa från 40 000 till 60 000 invånare till år 2020. Detaljplanen för bostadsområdet Hallonbergen i Sundbyberg har tagits fram i nära dialog med medborgarna i området. Man har gått från en förutbestämd process till en öppen process där de boendes tankar vävs in i arbetet.

”Vi befinner oss på järnåldern”

Mats Brodén, VD the Material Gap/Bioinspired Forum

Bioinspired Forum en plattform för kunskapsutbyte mellan forskning, design och arkitektur. Syftet är bland annat att lyfta fram materialforskning i samhället. Mats Brodén menar att man inom materialforskningen befinner sig i skedet från bronsålder till järnålder. Vi har all data på hårddisken, men hur gör vi sen? Hur kommunicerar vi det till andra discipliner?

Forskarna använder gärna arkitekten eller designern för att skynda på användandet av ett material i nya miljöer. Forumet samarbetar bland annat med KTH School of Architecture kring materials beteenden så att det ska bli begripligt i arkitektursammanhang.

Mats Brodén tror att vi framöver kommer ta fram material som känner av människans närvaro. Objekt med inbyggda sensorer som ger en ny typ av ljus. Han spekulerar också i att sociala medier kommer flyta ut i rummet och ge oss en ny relation till byggnader. En stor utmaning just nu är migrationen från nanostruktur och makrostruktur. Forskningen har en stor potential, menar Brodén, men för att bli ledande krävs att samhället aktivt är med och testat idéer.

”Våga experimentera med ny kunskap!”

Markus Linder, Aalto universitet, Helsingfors

Markus Linder är professor i biomolekylära material. Han tittar på material i naturen med goda egenskaper som till exempel silke, pärlmorskor och ylle och jämför dem med tekniska material. Det som driver forskarna är att se hur teknologin inom naturvetenskapen förändras och hur biologin kan användas på ett nytt sätt för att producera material. Förhoppningen är att kunna använda naturresurserna på ett hållbart sätt.

Det är dock långt kvar till att kunna skapa nya sorters material som till exempel en kombination av bomull och silke. Utmaningen i dag är hur den här kunskapen ska nå ut och hur branschen ska våga experimentera och börja laborera med den.

”Myndighetssamverkan berikar perspektiven”

Suzanne Pluntke, Boverket
Daniel Nilsson, Riksantikvarieämbetet

Hösten 2009 kom kulturpropositionen ”Tid för kultur”. Strax därefter fick Boverket, Riksantikvarieämbetet, Formas och Arkitektur- och designcentrum två efter varandra regeringsuppdrag om att främja kulturella och sociala perspektiv inom hållbar stadsutveckling samt att lyfta arkitekturens roll. Uppdragets syfte har varit att medverka till en ökad samverkan inom politikområden med ansvar för stadsplanering, boendefrågor, arkitektur och kulturmiljö. Samarbetet innebär fler och större kontaktytor med andra myndigheter och organisationer i samhället.

Myndighetssamverkan innebär möjligheter att se hur skilda perspektiv kan berika och utveckla frågor om stadsutveckling. De ska även framöver arbeta utåtriktat med seminarier, workshops och utställningar samt skapa mötesplatser för diskussion och erfarenhetsutbyte.

Myndigheterna höll nyligen i en session på konferensen Landskapsforum (utgångspunkt i den europeiska landskapskonventionen) med fokus på hur människor använder och sätter värde på stadens övergivna och överblivna platser och hur planering och stadsbyggande kan stötta dessa medborgarinitiativ.

En forskningsöversikt pekade på att kulturvetenskapliga perspektiv och kulturarvsfrågor till stor del saknas inom svensk hållbarhetsforskning. Ett exempel är forskarantologin *Det förflutna i framtidens stad* där myndigheterna sammanförde en forskare från olika discipliner för att utveckla tankar om på relationen mellan kulturarv, konsumtion och hållbar stadsutveckling.

Fem fokusområden framöver är: urban utveckling och social inkludering, fysisk planering och stadsbyggnad, arkitektur, internationell samverkan och forskning.

Wingårdh bygger energisnålt i Göteborg

Elin Wallinder, Wingårdhs arkitekter

Krokslätt är ett område utanför Göteborg som ägs av ett privat fastighetsbolag. De omvandlar en gammal fabriksmiljö från slutet av 1800-talet till ett område med en blandning av bostäder och kontor. Projektet har fått bidrag från Delegationen för hållbara städer.

Wingårdhs arbetar för en hållbar stadsplanering ekologiskt, socialt och ekonomiskt. I projektet har man, tillsammans med ett antal konsulter, arbetat med fem delområden: energismarta tekniska system, klimatanpassad arkitektur, vatten och grönska, hållbar mobilitet och brukarmedverkan. Energianvändningen i de nya byggnaderna kommer att ligga på mindre än 50 kwh per kvm och år. Koldioxidutsläppet i området kommer minska med 98%. Detta gör man genom egenproducerad värme och kyla i kombination med lagring i ett befintligt berggrum.

De nya husen har klimatzoner som fungerar som en buffert för både värme och kyla. Wingårdhs har arbetat med brukarmedverkan för att skapa sociala kontaktytor mellan olika parter i projektet.

”Alla frågor skapade osäkerhet”

Lena Glennert, marknadsansvarig Försäkringskassan
Daniel Ewerman, VD Transformator design

Försäkringskassan har genomgått stora förändringar de senaste 10 åren på grund av omorganisationer, vilket har påverkat kundernas förtroende negativt. Försäkringskassan vände sig till Transformator design för att skapa bättre kanaler, processer och tjänster för sina kunder.

De gjorde 700 gruppintervjuer med Försäkringskassans kunder för att ta reda på vad det är som ligger bakom de dåliga siffrorna. Det kom fram att myndigheten inte har kunnat leva upp till medborgarnas behov och förväntningar.

Den största insikten var att myndighetens otydlighet leder till frågor som leder till osäkerhet som leder till oro som leder till onödiga kundmöten. Det har lett till myndigheten har synat sitt sätt att arbeta och insett hur ineffektivt det varit att ha ett ”inifrån och ut”-perspektiv.

Daniel Ewerman berättar att Service Design är en kunddriven affärs- och verksamhetsutvecklingsmetod med ett

designförhållningssätt och kommer ursprungligen från industridesignen.

De har haft en mängd workshoppar med Försäkringskassan utifrån hur det borde vara för kunden och tagit fram ett kit för idéutveckling (blueprintprocess). Exempel på vad Transformator har varit med och förändrat hos Försäkringskassan är strukturen kring föräldraledighet och VAB – ett helt nytt system där familjen och inte individen står i fokus med förenklade vyer, appar och blanketter. Kravet på underskrift från förskolan slopades, vilket har sparat in 22 miljoner kronor/år och gett ett större kundförtroende.

Sedan Försäkringskassan började arbeta efter devisen med ”kunden i fokus” för cirka två år sedan har siffrorna nu vänt.

Referaten sammanställda av Sanna Svanberg

Dokumentation sammanställd av

mårten janson
kommunikation | omvärldsbevakning | cykelreparationer
communication | global reporting | bicycle repairs

med hjälp av Sanna Svanberg